

Apie formaliosios akademinės santraukos rašymo mokymo turinį

Benedikta Zinaida Stanevičienė

Docentė socialinių mokslų (edukologija) daktarė
Vilniaus universiteto Užsienio kalbų instituto
Fizinių ir biomedicinos mokslų anglų kalbos katedra
Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius
El. paštas: *bena@telpro.lt*

Straipsnyje bandoma nustatyti formaliosios akademinės santraukos rašymo mokymo turinį, kuris turėtų būti lingvistinio ir psichologinio pobūdžio. Lingvistinė mokymo medžiaga yra pirminio teksto (originalo) ir studentų sukurtų santraukų tekstų struktūra, o psichologinė – ugdytini gebėjimai, reikalingi medžiagai atrinkti ir santraukai parašyti. Straipsnyje pateiktas ir pirminio teksto virtimo santrauka metodinis psichologinis mechanizmas.

Įvadas

Parašyti specialybės teksto santrauką užsienio kalba yra vienas iš egzamino aukštojoje mokykloje reikalavimų. Šiuolaikiniai moksliniai laimėjimai leidžia apibūdinti rašymą kaip „mąstymo įrankį“, kai reiškiamos, atrandamos, suvokiamos ir perduodamos mintys ir emocijos. „Rašymas skatina kalbos mokymąsi, ir būtent per kalbą mes kuriame ir perduodame (reiškiamo) savo žinias. Švietimo kontekste tai reiškia, kad rašymas taip pat tampa esminiu apmąstymo ir mokymo įrankiu“ (Björk, Räisänen, 2003, p. 16).

Lietuvoje rašymą užsienio kalba kaip žanrą ir kaip gebėjimą yra nagrinėję nemažai mokslininkų. Vieni iš jų moko rašyti rašinius užsienio kalba vidurinėje mokykloje. Prie jų priskiriama teorinio pobūdžio I. Žindžiuvienės darbas (Žindžiuvienė, 2003) ir taikomojo pobūdžio B. Bersėnienės ir bendraautorių knyga

(Bersėnienė et al, 2001). L. E. Katkuvienė skiria savo darbus mokyti rašyti užsienio kalba aukštojoje mokykloje (Katkuvienė, 2003; Katkuvienė, Šiškauskienė, 2005). Lituanistai yra nagrinėję gebėjimą argumentuoti ir kritiškai mąstyti (Nauckūnaitė, 2005; Ruseckienė, 2004). Mes neaptikome darbų, skirtų formaliosios akademinės santraukos rašymo mokymo turiniui apibūdinti.

Ilgametė darbo patirtis su Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos fakulteto pirmo ir antro kursų studentais, sukaupia mokant juos skaityti specialybės tekstus ir rašyti perskaitytų tekstų apibendrinimus, bei studentų parašytų specialybės tekstų santraukų analizė parodė, kad daugelis iš jų to nemoka. Siekiant nustatyti studentų gebėjimą parašyti formalią akademinę santrauką, 2003–2005 mokslo metais Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos fakultete buvo atlikta keletas laboratorinių bandymų. Pirmo kurso (antro se-

mestro) ir antro kurso (trečio semestro) studentams buvo pateikti specialybės tekstai iš žurnalo „PC Magazine“ ir prašoma parašyti formalią akademinę santrauką. Per visą bandymų laikotarpį surinkta 98 studentų parašytos santraukos. Šių darbų analizė parodė, kad tik 25 studentai moka parašyti specialybės teksto santrauką. Mokslinės ir metodologinės literatūros tyrimai taip pat rodo, kad studentų gebėjimai perfrazuoti ir apibendrinti tekstą nėra reikiamai ugdomi (Ballenger, 2004, p. 130). Tai rodo ir N. Burkšaitienės tyrimas (Burkšaitienė, p. 23)

Kai kurie autoriai mano, kad šį gebėjimą būtina ugdyti jau vidurinėje mokykloje remiantis gimtąja kalba. Tada aukštojoje mokykloje mokant užsienio kalbų būtų gerokai lengviau ugdyti studentų referavimo ir anotavimo įgūdžius (Weise, 1985, p. 107–108).

Mokėjimas apibendrinti reikalingas ne tik studijuojant aukštojoje mokykloje; jis būtinas visų specialistų darbe ir veikloje dar dėl to, kad mokėjimas apibendrinti yra ir brandaus skaitymo gebėjimo rodiklis (ibid, p. 109). Gerai nesupratus teksto, negalima parašyti jo santraukos. Skaitant gaunama naujausios informacijos, taikytinos darbe.

Manome, kad perskaityto teksto apibendrinimas yra sunki protinė veikla, kuriai reikia kryptingo mokymo ir aiškiai suvokti formaliosios akademinės santraukos turinį ir struktūrą (organizaciją). Mūsų stebėjimai parodė, kad tinkamo formaliosios akademinės santraukos sąvokos supratimo trūksta ir dėstytojams. Dėl to atsiranda skirtingas studentų parašytų santraukų vertinimas po egzamino, o tai neigiamai veikia studentus.

Tyrimo objektas – formaliosios akademinės santraukos mokymo turinys aukštojoje mokykloje.

Taikomi metodai – metodinės, lingvistinės ir psichologinės literatūros analizė, daugiameitis pedagoginis stebėjimas aukštojoje ne kalbų mokykloje, laboratoriniai bandymai.

Šio straipsnio tikslai:

1. Pateikti ir apibūdinti dažniausiai pasitaikančius akademiinių tekstų tipus.
2. Panagrinėti svarbiausius teksto informacijos prasminius lygius.
3. Bandyti nustatyti formaliosios akademinės santraukos struktūrą.
4. Parengti formaliosios akademinės santraukos mokymo metodinį ir psichologinį mechanizmą.

Tekstų tipai

Kaip komunikacinis vienetas tekstas turi savo paskirtį – autoriaus sumanymą (angl. *overreading purpose, thesis statement*) (Björk, Räsänen, 2003). Pagal paskirtį tekstus galima skirstyti į įvairius tipus. L. Björk nurodo tokius tipus:

- priežasčių analizės (angl. *causal analysis texts*),
- problemų sprendimo (angl. *problem solving texts*),
- argumentavimo (angl. *argumentation texts*),
- santraukos (angl. *summarising texts*).

Lingvistinėje literatūroje dar minimi aprašymo (angl. *description*) ir atpasakojimo (angl. *narration*) tekstų tipai. Išvardytieji tipai yra universalūs visiems dalykams, nesvarbu, kurios specialybės (Björk, Räsänen, 2003; Ballenger, 2004; Stanevičienė, 1977).

Mus domina apibendrinamieji tekstai – santraukos. L. Björk nuomone, tokie tekstai, griežtai vertinant, nesudaro atskiro tekstų tipo, bet pedagoginiais sumetimais išskirti galima (Björk, 2003, p. 18). Santraukų paskirtis yra pateikti sutrumpintą teksto variantą. Jame nėra nei jo sudarytojo vertinimo, nei komentarų (ibid, p. 18).

Teksto struktūra ir teksto prasminiai lygiai

Kiti santraukos pavadinimai, aptinkami mokslinėje literatūroje, yra „*abstract, precis, annotation*“. Šiame straipsnyje vartosime žodį „santrauka“. Pereiname prie formaliosios akademinės santraukos rašymo mokymo turinio.

Iš logikos duomenų žinoma, kad pagrindinė mąstymo forma yra sprendimas, kurio pagrindinės dalys yra minties subjektas ir predikatas. Tai galima pavaizduoti taip:

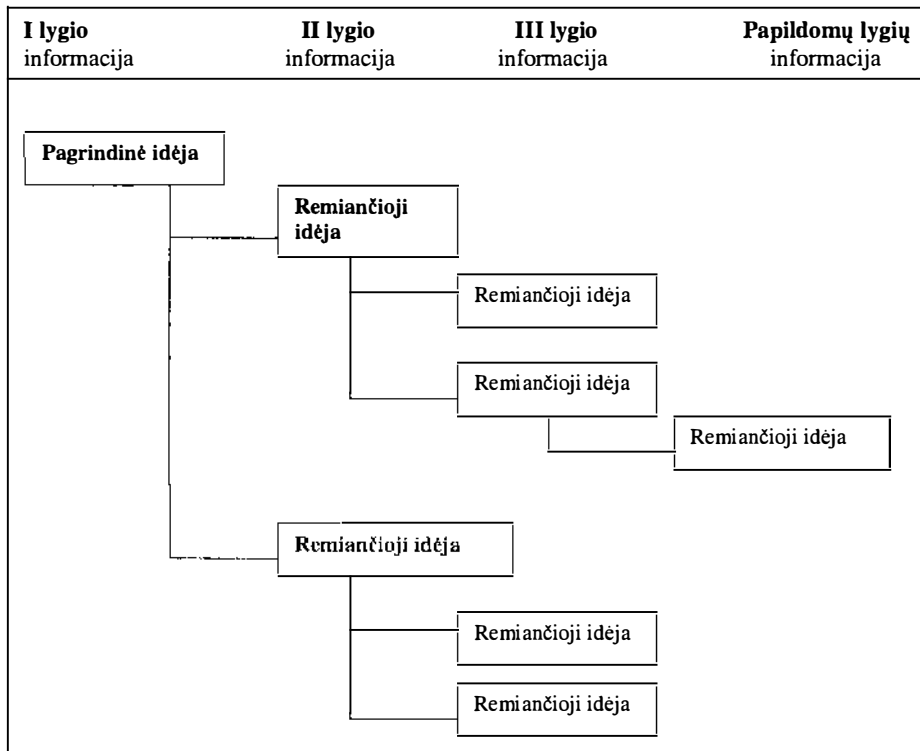
$$S \leftarrow P,$$

čia S – minties (aprašymo) subjektas, P – predikatas, t. y. tai, kas sakoma apie subjektą. Syra objektyvus, t. y. jis ne tikrai įvardija subjektą, bet turi tam tikrą minties (aprašymo) turinį,

atspindintį kokius nors subjekto požymius, kurie atskleidžiami tekste reiškiant pagrindines ir nepagrindines (šalutines pagal svarbą) mintis apie tą subjektą.

Šiuolaikinėje lingvistikoje įprasta manyti, kad tekstas yra komunikacinis (susižinojimo) vienetas, susidedantis iš dviejų dalių – išoriškai matomo teksto (struktūros) ir vidinio prasminio teksto. Šios dalys sudaro nedalomą dialektinę vienybę (Weise, 1985, p. 61).

Apskritai tariama, kad semantiniu požiūriu teksto neįmanoma dalyti į lygiavertes dalis, nes tekste visados yra svarbiausi dalykai, ne tokie svarbūs ir visai nesvarbūs arba, kitaip tariant, – I lygio, II lygio, III lygio (žr. 1 pav.) ir t. t. prasminiai informacijos vienetai (pagal jų informacijos svarbą). Tai rodo teksto loginės semantinės

1 pav. Teksto informacijos lygiai (Björk, Räisänen, 2003, p. 193)

sandaros tyrimai (Doblajev, 1971). Remiantis šiais tyrimais galima teigti, kad tekstas susideda iš kelių susijusių sprendinių apie subjektą: pagrindinės idėjos ir keletas ją remiančių idėjų, atskleidžiančių tą subjektą su visa jam būdingų bruožų ir ypatybių įvairove (Björk, Räisänen, 2003, p. 192–193). Šie sprendiniai nėra lygūs savo semantiniu reikšmingumu – „svoriu“. Taigi teksto struktūrą galima vaizduoti kaip įvairaus „svorio“ sprendinių sistemą.

Pagrindinis centrinis teksto sprendinys, be kurio tekstas neįmanomas kaip vieninga loginė visuma, yra:

S ← P santykis,

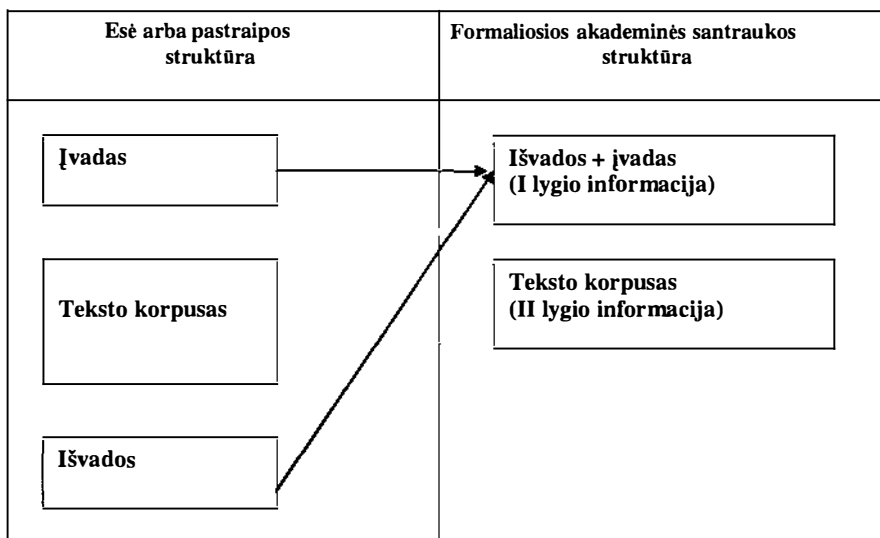
čia, literatūros mokslo terminais tariant, S – pagrindinė teksto tema; P – pagrindinė teksto idėja.

Temą atitinka subjektas, o idėja – predikatas, kaip nurodyta pirmiau. Taigi pagrindinė tema ir pagrindinė idėja yra svarbiausi I lygio prasminiai teksto vienetai ir sudedamosios jo turinio

dalys. Pagrindinę idėją atskleidžia ir paaiškina kitos teksto mintys, kurios vadinamos remiančiosiomis (II lygio) idėjomis. Taigi **pagrindinė teksto idėja ir pagrindinė teksto tema (I lygis) ir juos remiančios idėjos (II lygis) yra būtinos ir privalomos formaliosios akademinės santraukos turinio dalys.**

Formaliosios akademinės santraukos struktūra

Formalioji akademinė santrauka yra tam tikras teksto tipas. Be komunikacinės paskirties ir turinio, ji turi ir tam tikrą struktūrą (organizaciją). Vidurinėje mokykloje moksleivius moko rašyti esė ir pastraipą. Aukštojoje mokykloje studentai, rašydami specialybės teksto santrauką, paprastai perkelia jiems jau žinomos esė arba pastraipos organizacinę struktūrą. Palyginkime paprasto akademinio rašinio (angl. „essay“) struktūrą su formaliosios akademinės santraukos struktūra. Jas galima pavaizduoti taip:

2 pav. Esė arba pastraipos ir formaliosios akademinės santraukos struktūros

Iš 2 pav. matoma, kad šių tekstų struktūros yra skirtingos – juose minčių išdėstymas nėra vienodas. Tai sukelia sunkumų studentams, rašantiems teksto santrauką. Būtina atkreipti studentų dėmesį į šių skirtingų rašinių organizacinės struktūras ir juos atitinkamai mokyti.

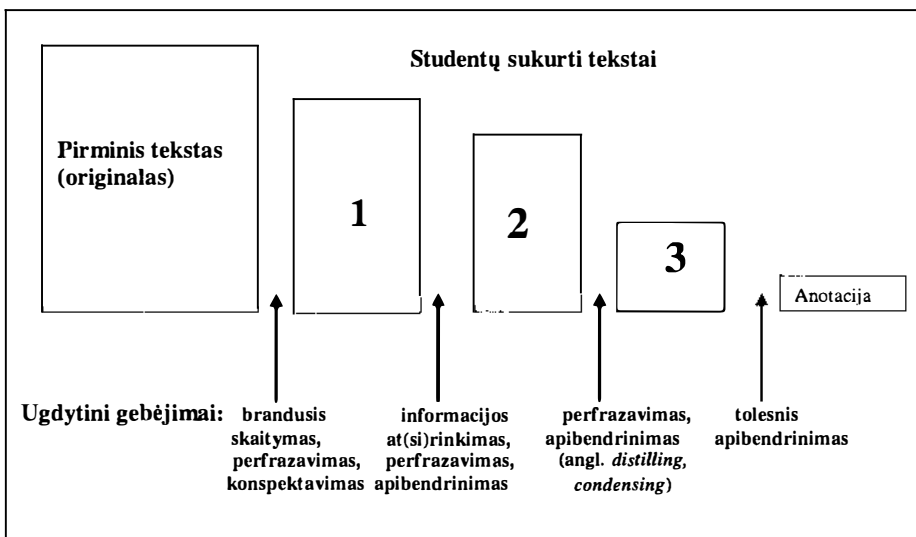
Formaliosios akademinės santraukos rašymo metodinio ir psichologinio mokymo mechanizmas

Jis, mūsų supratimu, lingvistiniu ir psichologiniu požiūriu apima pakopas, kurias studentams reikia įveikti mokantis rašyti santrauką. Šis mechanizmas sudarytas iš dviejų dalių. Pirmoji dalis: pirminis (autoriaus) tekstas ir studentų sukurti tekstai. Šių tekstų organizacinės struktūros yra lingvistinis formaliosios akademinės santraukos rašymo mokymo turinys. Antroji dalis – ugdytini gebėjimai formaliajai akademiniai santraukai parašyti; brandusis skaitymas, perfrazavimas, konspektavimas, informacijos at(si)rinkimas, apibendrinimas. Šie gebėjimai yra psi-

chologinio formaliosios akademinės santraukos rašymo mokymo turinys. 3 pav. matome autoriaus (originalo) tekstą, kurį vadiname pirminiu tekstu. Po pirminio teksto eina studentų sukurti santraukų tekstų variantai – 1, 2, 3 ir t. t. iki pagaliau gaunama mini santrauka, vadinama anotacija. Jos rašymo tikslingumą nurodo daugelis autorių (Björk, Räisänen, 2003; Ballenger, 2004; Weise, 1985). Pateikiame šį mechanizmą grafiškai (3 pav.).

Išvados

1. Skaitydami savo specialybės literatūrą, daugelis studentų nepajėgia atsirinkti santraukai reikalingą medžiagą, apibendrinti tekstą ir teisingai parašyti jo santrauką.
2. Norint pagerinti santraukos rašymo mokymą, reikia aiškiai suvokti jos mokymo turinį.
3. Formaliosios akademinės santraukos rašymo mokymo turinį sudaro lingvistinė ir psichologinė medžiaga.

3 pav. Pirminio teksto virtimo santrauka metodinis ir psichologinis mechanizmas

4. Lingvistinis santraukos rašymo mokymo turinys yra tiek pirminio, tiek studento sukurtu (antrinio) teksto organizacinė struktūra ir reikiamos kalbinės priemonės pagrindinei informacijai reikšti.
5. Psichologinį formaliosios akademinės santraukos rašymo mokymo turinį sudaro tokie ugdytini gebėjimai ir įgūdžiai: brandusis skaitymas; informacijos, reikiamos įtraukti į santrauką, at(si)rinkimas, konspektavimas, perfrazavimas, apibendrinimas.
6. Pagrindinės teksto idėjos ir temos (I lygio informacija) ir jas remiančios idėjos (II lygio informacija) yra būtinos formaliosios akademinės santraukos turinio dalys.
7. Parengtas pirminio teksto vertimo santrauka metodinis psichologinis mechanizmas.
8. Aiškus formaliosios akademinės santraukos rašymo mokymo turinio suvokimas padėtų tiek studentams, tiek dėstytojams geriau atlikti vieną iš jiems keliamų egzamino reikalavimų aukštojoje mokykloje – parašyti savo specialybės teksto santrauką ir ją įvertinti.

LITERATŪRA

- Ballenger Bruce P. *The Curious Researcher. A Guide to Writing Research Papers*. London, N. Y.: Pearson, Longman, 2004.
- Bersėnicė B. et al. *Write Right. Kaišiadorys: Kaišiadorių muziejaus leidykla*, 2001.
- Björk L., Räisänen Ch. *Academic Writing. A University Writing Course*. Lund: Studentlitteratur, 2003.
- Burkšaitienė N. *Learning Languages at University Level in the Context of Constructivist Paradigm // Acta pedagogica Vilnensia*. 2006, vol. 16.
- Katkuviene L. E. *Writing Matters*. Vilnius: Vilnius University Press.
- Katkuviene L. E., Ščauskienė I. *Research Matters*. Vilnius: Vilnius University Press.
- Nauckūnaite Z. *Argumentavimo mokymas // Gimtasis žodis*, 2005, Nr. 1–3.
- Ruseckienė L. *Literatūros pedagogikos klausimai // Gimtasis žodis*, 2004.
- Žindžiuvienė I. *Rašinių mokymosi užsienio kalba sintetinė paradigma. Daktaro disertacija*. Kaunas: VDU, 2003.
- Вейзе А. А. *Чтение, реферирование и аннотирование иностранного текста*. Москва: Высшая школа, 1985.
- Доблаев Л. П. *Смысловая структура учебного текста и проблема его понимания. Докт. дисс., Саратов*: 1971.
- Станевичене З. Б. *Обучение извлечению смысловой информации из научно-технического текста в зависимости от его структуры. Канд. дисс. Вильнюс*, 1977.

ON THE TEACHING CONTENTS OF WRITING A FORMAL ACADEMIC SUMMARY

Benedikta Zinaida Stanevičienė

Summary

The article is intended to render assistance to university lecturers in teaching their students to write a formal academic summary of their speciality texts. Summary writing is one of the requirements of the curriculum in higher schools. However, according to our findings only a small number of students can successfully cope with this task.

As far as we know there does not exist a study on teaching contents for writing a formal academic summary.

In the article an attempt has been made to determine the contents of teaching this kind of writing. It should include two components, those of linguistic and psychological nature. Attention is drawn to importance of teaching to become aware of the text structure. The component of the linguistic nature should take into account the structure of both the primary and the student-generated texts. The other linguistic means necessary to write a formal academic summary such as

vocabulary and grammar have not been discussed in this article.

It is emphasized that only the 1st and the 2nd level information of the primary text which constitute the core of the text information should be included in a formal academic summary.

The psychological component of the teaching contents to write a formal academic summary should consist of the abilities to be developed in writing the summary such as a mature reading, paraphrasing, note-taking, condensing (distilling) the information of the primary text.

A methodological and psychological mechanism of

reducing the primary text to its summary and further to its annotation has been worked out. It visually shows the teaching contents of writing a formal academic summary.

Lecturers' and students' awareness of the presented teaching contents should improve teaching to write a formal academic summary as well as to more precisely assess it to meet the requirements set forth in the examinations for higher schools.

Keywords: formal academic summary, higher school, linguistic, psychological contents of teaching, text, structure, abilities, primary text, student-generated text.

Įteikta 2007 11 05

Priimta 2007 01 20